

ГАРТАЕМ КАЛЯНДАР

Слова «каляндар» паходзіць ад лацінскага *Calendarium* і літаральна азначае «пазыковая кніга». У Старажытным Рыме календаром называлі спецыяльныя кнігі, дзе пазначаліся першыя дні кожнага месяца, так званыя «календы», калі рымляне, якія мелі пазыкі, павінны былі выплачваць па іх адсоткі. З цягам часу календаром сталі называць кнігі, у якіх былі пазначаны найбольш значныя святы (такія як Вялікдзень) і іншыя падзеі.

Вытокі беларускага друкаванага календара знойдуцца ў «Пасхаліі», заключнай частцы «Малой падарожнай кніжцы» Францыска Скарыны (Вільня, каля 1522 г.). Гэта першы усходне-славянскі друкаваны царкоўна-астранамічны календар, у якім былі ўказаны працягласць дня і ночы для пачатку кожнага

месяца і некаторых іншых дзён, дні ўваходжання сонца ў новае сузор'е, сонечнае і месячнае зацьменні, якія павінны былі адбыцца ў азначаны перыяд.

У XVI — XVIII стст. на тэрыторыі Беларусі былі распаўсюджаны календары, выдадзеныя ў Любчанскай, Слуцкай, Супрасльскай друкарнях. Яны ўтрымлівалі статыстычныя, гістарычныя, геаграфічныя і іншыя звесткі пра Беларусь. З'явіліся выдаўцы, якія спецыялізаваліся на выпуску календароў. Так, шырока былі вядомыя календары прыдворнага тэолага Радзівілаў Яна Пашакоўскага, які за 1737 — 49 гг. выдаў у Вільні 20 календароў: «Календарь политический и исторический» на 1737 — 39 гг., «Францисканский календарь» на 1740 г., «Календарь почтенных дам» на 1741 ды інш. Насуперак календарным традыцыям, што складаліся на той час, Ян Пашакоўскі выключыў са сваіх выданняў астралогію і прадказанні, замест якіх пачаў змяшчаць звесткі па гісторыі і культуры Беларусі, Літвы і Польшчы.

З цягам часу календары папаўняліся новымі раздзеламі, але ў цэлым іх структура заставалася падобнай.

Гістарычныя і сацыяльна-палітычныя працэсы ў краіне аказвалі ўплыў і на выпуск календароў. На хвалі русіфікацыі распачалося выданне «Вилenskого календаря». Падрыхтоўку арганізавалі выкладчыкі першай Віленскай гімназіі з мэтай абароны насельніцтва ад «шкодных» рускім інтарэсам польскіх календароў, увоз якіх быў забаронены.

У аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ НАН Беларусі захоўваецца некалькі экзэмпляраў «Вилenskого календаря» (на 1884, 1887 — 1890, 1893 і некаторыя іншыя гады). Гэта дастаткова аб'ёмныя выданні (часам звыш 300 старонак), якія, акрамя непасрэдна календарнай часткі, куды ўваходзілі звесткі з пасхаліі і астраноміі, утрымліваюць шматлікія матэрыялы па гісторыі, геаграфіі, культуры Беларусі, а таксама разнастайную даведачную інфармацыю і парады.

Мова выдання, зразумела, была рускай, але ў праваслаўных святках назвы месяцаў прыводзіліся таксама на «старажытна-славянскай і малароскай мовах»: «апрель — цветень — квітень, июль — червецъ — липецъ».

Абавязковым раздзелам календара быў «Российский Императорский Дом», дзе падаваўся пералік дзяцей і сваякоў імператара і яго жонкі з тытуламі і датамі народжэння. Асвятляліся ў выданні і такія падзеі, як «Торжество священного коронования Их Императорских величеств...», «Пребывание Их Императорских величеств в с. Беловеже» і г. д.

У выданні можна было даведацца пра ярмаркі ў мястэчках на працягу года, пра паслугі пошты і тэлеграфа, атрымаць парады наконт першай дапамогі да прыбыцця лекара, па асабістай гігіене. Карысная інфармацыя для гаспадароў змяшчалася ў садоўніцкім і ветэрынарным аддзелах.

Асабліва цікавыя артыкулы па гісторыю краю, што пада-

юцца ў дастаткова адвольнай манеры. Часам да календароў дадаваліся ўстаўныя ілюстрацыі з выявамі знакамітых асоб, геаграфічных аб'ектаў або на рэлігійную тэматыку.

З 1910 па 1914 гг. газета «Наша ніва» ў Вільні на беларускай мове выдавала «Беларускі календар». Друкавалі кірыліцай і лацінкай. З асобнікамі гэтага выдання таксама могуць азнаёміцца чытачы бібліятэкі.

Невялікае па аб'ёме выданне (48 — 106 старонак) было дастаткова інфарматыўным і цікавым. Акрамя непасрэдна календарнай часткі, у ім былі прадстаўлены некаторыя раздзелы, уласцівыя «Вилenskому календарю»: «Российский Императорский дом», «Статыстычны аддзел», звесткі пра кірмашы, практычныя парады, змяшчалася таксама і шмат самабытных матэрыялаў, якія надавалі пэўны нацыянальны каларыт. Так, у раздзеле «Гаспадарскі календар» даваліся парады па вядзенні сельскай гаспадаркі на кожны месяц, якія часам ілюстраваліся народнымі прыказкамі: «Якім зярном пасееш, такі колас вырасце», «Да Петра высушыш траву і пад кустом, а на Пятрэ ня сохне і на кусце». Апісваліся народныя традыцыі, звязаныя з такімі святамі, як Вялікдзень, купалле, жывынікі, дажынікі ды інш. Друкаваліся забаўляльныя матэрыялы: прыпеўкі, жарты, загадкі.

Паколькі «Беларускі календар» выдаваўся грамадска-палітычнай газетай «Наша ніва», не заставалася па-за ўвагай і пытанне нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Парады

і забаўляльная інфармацыя перамяжоўваліся выказваннямі кшталту: «Помні, што самы нягодны паступак — здрада. Не плям здрадай імя Беларуса», «Не калеч роднай мовы чужымі словамі, бо скалечыш душу подлымі дзеламаі», «Не цурайцеся сваёй роднай беларускай мовы! Дзе толькі можна гукайце па беларуску!». Значнае месца ў выданні адводзілася творам мастацкай літаратуры. Тут друкаваліся Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Алесь Гарун, Цішка Гартны, Канстанцыя Буйло ды іншыя аўтары.

З пункту гледжання мастацкага выканання «Беларускі календар» выглядае даволі сціпла: мяккая вокладка, адсутнасць ілюстрацыйнага матэрыялу, але цікавымі для сённяшніх чытачоў, напэўна, будуць аркушы рэкламнага характару, якія ўплываліся ў пачатку і напрыканцы выдання. Упрыгожаныя графічнымі малюнкамі, рамкамі і віньеткамі, яны пераносіць у мінулае стагоддзе, распавядаюць, якія тавары і паслугі прапаноўваліся больш за 100 год таму: «Гуртоўныя склады свежых загранічных селядцоў», «Працоўныя артыстычных Витражоў Ф. Бялковскі», «Найлепшае гліцэрынавае мыло» і інш.

Можна доўга гартарэць гэтыя выданні, знаходзіць новыя цікавыя дробязі. Знаёмства з календарамі мінулага — своеасаблівы экскурс у гісторыю краіны і ў той жа час магчымасць далучыцца да жыцця асобнага чалавека з яго паўсядзённымі справамі і турботамі.

Вольга ГУБАНАВА